

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (106)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (106)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 81'42:316.72

DOI 10.35433/philology.1(106).2026.262-272

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД

Н. М. Шарманова*

Прецедентні феномени є невід'ємною складовою національно-мовної ідентичності та лінгвокультури, оскільки саме в них відображено ключові культурні домінанти, збережено колективну пам'ять у сучасних дискурсивних практиках. У художньому дискурсі прецедентні феномени виконують роль інструмента лінгвоперсональної та інтелектуальної комунікації, що забезпечує перехресні механізми актуалізації збереженої культурної спадщини.

Мультикультурний підхід у вивченні прецедентних феноменів репрезентує знання про культурне різноманіття, а також глобальний світогляд, пов'язаний зі зростанням інтеграції світових культур, відтак засвідчує лінгвалізацію соціальної рецепції та планетарну свідомість мовної особистості – автора художнього тексту й читача.

Мета статті – дослідження прецедентних феноменів із позиції мультикультуралізму на матеріалі новітнього художнього дискурсу.

Клішованість як усталеність форм мовного або поведінкового вираження, комунікативна ситуативність і повторюваність як здатність феноменів багаторазово відтворюватися в мовній і культурній практиці та інші лінгвосеміотичні ознаки окреслюють здатність культурного артефакту набувати статусу прецедентності.

Осмислення прецедентного поняття чи явища як когнітивно-мовного феномену з позиції мультикультуралізму представляє інкультурацію того чи того дискурсивного елемента художньої реальності: культурний текст у культурному тексті. Подібний інтертекстуальний компонент, що має надіндивідуальний характер і відтворюється в обраних комунікативних ситуаціях, активізує в мовній свідомості ментальні асоціативні зв'язки з первинним текстом (прототекстом).

Мультикультурний аспект явища прецедентності розкриває інтеграційно-поняттєві й естетико-культурні вектори розуміння художньої репрезентації знань про світ у глобальному вимірі, що відображено в ментальному лексиконі.

Ключові слова: прецедентний феномен, прецедентність, мультикультурний підхід, мультикультуралізм, міжкультурний діалог, семіотика, клішованість, художній дискурс, текстотвірна функція, лінгвостилістика, комунікативно-прагматичний потенціал.

* кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології,
(Криворізький державний педагогічний університет)
nmsharm@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4820-3619

PRECEDENT PHENOMENA IN CONTEMPORARY LITERARY DISCOURSE: A MULTICULTURAL APPROACH

Sharmanova N. M.

Precedent phenomena are an integral component of national-linguistic identity and linguoculture, since it is precisely in them that key cultural dominants are reflected, collective memory is preserved in contemporary discursive practices. In literary discourse, precedent phenomena function as an instrument of linguopersonal and intellectual communication, ensuring cross-cutting mechanisms for actualizing preserved cultural heritage.

A multicultural approach to the study of precedent phenomena represents knowledge about cultural diversity as well as a global worldview associated with growing integration of world cultures; thus, it testifies to the linguification of social reception and to the planetary consciousness of the linguistic personality – both the author of a literary text and its reader.

The aim of the article is to investigate precedent phenomena from the perspective of multiculturalism on the material of contemporary literary discourse.

Clichédness as the conventionality of linguistic or behavioral forms of expression; communicative situationality and recurrence as the ability of phenomena to be repeatedly reproduced in linguistic and cultural practice; and other linguosemiotic features delineate a cultural artifact's capacity to acquire precedent status.

Interpreting a precedent name or phenomenon as a cognitive-linguistic construct from the standpoint of multiculturalism represents the inculturation of a given discursive element of literary reality: a cultural text within a cultural text. Such an intertextual component, which is supra-individual in nature and is reproduced in selected communicative situations, activates in linguistic consciousness mental associative links with the primary text (the prototext).

The multicultural dimension of precedentness reveals the integrative conceptual and aesthetic-cultural vectors for understanding the literary representation of knowledge about the world in a global perspective, as reflected in the mental lexicon.

Keywords: *precedent phenomenon, precedentness, multicultural approach, multiculturalism, intercultural dialogue, semiotics, clichédness, literary discourse, text-forming function, linguistic stylistics, communicative and pragmatic potential.*

Постановка наукової проблеми.

Дослідницький вектор сучасного мовознавства спрямовано на проблематику міжкультурної комунікації в умовах полі- й мультикультурності. Виступаючи в ролі експонентів культурних знаків, мовні одиниці не лише зберігають пам'ять про мотивацію того чи того значення, а й закріплюють відтворене в їх універсальних і унікальних культурних конотаціях світорозуміння, а відтак є трансляторами світової та національної культури, засвоюючи які, комунікант усвідомлює власну причетність до світу з калейдоскопічним різноманіттям культур.

Оскільки лінгвокультурна сутність precedentних феноменів дає підстави кваліфікувати їх як інтегральні складники культури, то в описі досліджуваних лінгвоодиниць із новітнього художнього дискурсу спираємося на узагальнення тих

положень, що дають змогу окреслити семіотичну природу таких мовних знаків та їх мультикультурне висвітлення. Тож уважаємо за доцільне розглянути питання, пов'язані з інтерпретацією precedentних феноменів як репрезентантів художньої реальності в контексті мультикультурності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові підходи до розуміння понять "precedentність" і "precedentний феномен" інтерпретують біполярність предмета дослідження та формують широкий функційно-термінологійний простір для багатовимірного опису, у центрі якого перебуває семіотична категорія "precedent".

Теоретико-методологічні засади precedentності дає підстави говорити про доцільність залучення мультикультурного підходу до розуміння цього мовознавчого явища,

адже воно відображає новітні тенденції в осмисленні лінгвоментальних процесів на позначення мульти- й полікультурного світу. Мультикультурний підхід у вивченні прецедентних феноменів (власних імен, найменувань, ситуацій, висловлень і текстів) репрезентує знання про культурне різноманіття, глобальний світогляд, пов'язаний зі зростанням інтеграції світових культур, а відтак засвідчує лінгвалізацію соціальної рецепції та планетарну свідомість мовної особистості – автора художнього тексту та читача.

Мультикультуризм – це підхід, який визнає і підтримує існування та взаємодію різних культур у суспільстві. Це сприяє розвитку розуміння, поваги та співпраці між різними етнічними, соціальними і культурними групами, окреслюючи засади їхнього спільного існування.

Розглядаючи термін "мультикультуралізм" у широкому розумінні, який виник під впливом боротьби за цивільні права та протидії расовій дискримінації в США у 50–60 рр. ХХ ст., А. Колодій указує на обсяг понятійного поля дефініції: вивчення суспільств, що складаються з різних культурних груп, минулого століття [17]. Ключовою ідеєю мультикультуралізму є визнання й підтримка національно-культурної, суспільно-громадянської та соціально-культурної ідентичностей різних етнічних груп, зокрема заохочення розуміння й поваги до етнокультурних, соціальних, ідеолого-політичних особливостей тощо.

Незважаючи на те, що в останні роки дослідницький інтерес спрямовано на явище прецедентності, і досі відсутній одностайний погляд на сутність і семіотику понять, класифікацію цих мовних знаків у мовознавстві з окресленої проблематики.

Мета дослідження – опис прецедентних феноменів із позиції мультикультуралізму на матеріалі новітнього художнього дискурсу.

Задля досягнення мети поставлено низку дослідницьких завдань, зокрема: окреслити семіотичну сутність явища прецедентності, визначити їх загальні й диференційні ознаки, проаналізувати провідні наукові підходи щодо класифікації прецедентних феноменів, здійснити опис прецедентних феноменів у сучасному художнього дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В осмисленні й оцінюванні того чи того художнього тексту реципієнт, перш за все, актуалізує ментальні механізми культурної пам'яті та задіює поняття інтертекстуальності і прецедентності, які орієнтують читача на зіставлення використаних мовних одиниць, явищ, формул із наявними культурними моделями в національній чи індивідуальній когнітивній пам'яті.

Розуміння культурних відмінностей і рефлексія наявної різноманітності етнокультурних номенів, як зауважує О. Чайка, спроектовані на "визнання необхідності рівноправного діалогу, метою якого є забезпечення міжкультурної комунікації представників різних національних культур" [15: 160].

Прецедентні феномени є невід'ємним складником національно-мовної й універсальної ідентичності та світової лінгвокультури, оскільки саме в них відображено ключові культурні доміанти, збережено колективну пам'ять й актуалізовано приховані сенси у сучасних дискурсивних практиках.

Усвідомлення того, що дискурс як результат вербалізованої мисленнєво-мовленнєвої активності "являє собою синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом "форм життя", залежних від тематики спілкування" [2: 42–43], детермінує низку теоретико-методологічних сенсів кваліфікації явища прецедентності та її одиниць.

Сучасні наукові підходи щодо визначення диференційних ознак, класифікації прецедентних феноменів у мультикультурному аспекті дозволяє окреслити спільні характеристики, що визначають їхню семіотичну природу, і проаналізувати специфіку дискурсивних функцій прецедентних феноменів.

Осмислення прецедентного номена чи явища як когнітивно-мовного феномена з позиції мультикультуралізму представляє інкультурацію того чи того дискурсивного елемента художньої реальності: культурний текст у культурному тексті. Подібний інтертекстуальний компонент активізує в мовній свідомості ментальні асоціативні зв'язки з первинним текстом (прототекстом), крізь призму культурних векторів та естетичних смаків автора інтерпретовано особливі когнітивні механізми і структури людського лексикону, має надіндивідуальний характер і відтворюється у відповідних комунікативних ситуаціях. Наприклад, маркерами прецедентності досить часто виступають титульні найменування, зокрема назва роману С. Андрухович "Фелікс **Австрія**" (2022) і под.

Крім того, у художньому дискурсивному просторі прецедентний артефакт відсилає до антропонімів, ойконімів, номенів-державних атрибутів, як-от: *Бій одлунав, **жовтосині знамена...** Затріпотіли на станції знов...* [8: 57]; *Перед **Чорним шляхом**, що пролягав через ліс, Ворон потяг за повід ліворуч, але Мудей став як укопаний* [16: 18], – або чинних ритуалів і прецедентних ситуацій із виразним символічним сенсом: *У них з Остапом не було **медового місяця*** [3: 24]; *Спочатку подумала, що він у жалобі, проте не мав жодної **чорної стрічки** на маринарці, і вона вирішила, що це просто у нього така вдача* [5: 36].

Попри значну кількість різних підходів до опису прецедентних феноменів, усвідомлюємо, що в

сучасній лінгвістиці не існує єдиної, загальноновизнаної інтерпретації поняття "прецедентний феномен", що зумовлено багатозаровістю цього явища та розмаїттям наукових підходів до його аналізу. Ураховуючи розмаїття наявних позицій, більшість дослідників (В. Азарова, Є. Баженов, В. Корольов, О. Найдюк) сходяться на тому, що основою типології прецедентних феноменів слід вважати форму їхнього вираження. У цьому контексті розрізняють чотири основні типи прецедентності: прецедентні імена, прецедентні ситуації, прецедентні вислови, прецедентні тексти.

О. Селіванова в довідковій енциклопедії "Сучасна лінгвістика" визначає прецедентні феномени як "елементи знань, значення та зміст яких добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти". На думку дослідниці, ці артефакти мають особливу актуальність і в когнітивному, і в комунікативно-прагматичному аспектах [13: 492–493].

У сучасній мовознавчій науці прецедентні феномени кваліфіковано крізь призму когнітивної та комунікативної лінгвістики: 1) з когнітивного погляду – як елементи когнітивних структур, сформованих на основі спільного когнітивного досвіду носіїв тієї чи тієї національної мови, що забезпечує загальну комунікативну активність лінгвостільноти (Т. Воробйова); 2) за комунікативним аспектом – як результат сформованої в когнітивній базі інтертекстуальної субкультури – специфічного різновиду колективної практики комунікантів шляхом стереотипного відтворення мовних кліше: белетризмів, афоризмів, цитат, алюзій тощо (А. Буднік, І. Хижняк).

Більшість мовознавців інтерпретують сутність прецедентних феноменів не через пошук універсальної дефініції, а шляхом з'ясування їх диференційних ознак (Ф. Бацевич, Н. Кондратенко та ін.). Власне, у своїй дисертації Л. Меркотан пропонує розглядати прецедентні

феномени як багатовимірні утворення, що одночасно належать до сфер мови, свідомості та культури [9].

До спільних характеристик, які визначають знакову природу прецедентних феноменів, нами віднесено зразковість та унікальність, що зумовляють їхнє функціонування як культурних еталонів; регулярне відтворення в мовленні; зв'язок із національною культурою; упізнаваність; інформаційну насиченість тощо.

Аналіз наукових підходів щодо класифікації прецедентних феноменів дав змогу виділити найпоширеніші:

- за сферою джерела (література, театр, кіномистецтво);
- за сферою використання або мішенню (реклама, ЗМІ, спорт);
- за масштабом охоплення (соціумно прецедентні, національно прецедентні, універсальні);
- за ступенем трансформації (трансформовані й нетрансформовані);
- за формою реалізації (ідіоматична, цитатна, номінативна прецедентність).

Відтак будь-який феномен або, ширше кажучи, культурний артефакт може претендувати на статус прецедентного, якщо він відповідає низці характерних ознак: *фактологічність* – тобто наявність реального або культурно визнаного факту (артефакту), що лежить в основі феномену; *кlišованість* – усталеність форм мовного або поведінкового вираження, що детермінує згорнутість асоціативно-логічного ланцюжка як здатність концентрувати комплексний спектр смислів в мовному знакові; *повторюваність* – здатність феномену багаторазово відтворюватися у мовленні та культурній практиці; *маркованість* – виражена належність до певного культурного контексту; *рефлексованість* – усвідомленість, закріплена в колективній пам'яті; *прагматичність* – орієнтація на досягнення певного комунікативного чи соціального результату; *економічність* – властивість виражати складний смисл за допомогою мінімальних мовних засобів;

інваріантність – сталість основного значення незалежно від варіативності контекстів; *імпліцитність* – наявність прихованого змісту, який може бути розкритий через контекст чи культурні асоціації; *метафоричність* і *образність*, що забезпечує глибше емоційне сприйняття феномену; *оцінність* – тобто комунікативно-прагматичний потенціал феномену для емоційно-ціннісного сприйняття.

Узагальнений аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників категорії прецедентності дав змогу виокремити такі основні функції, які виконують прецедентні феномени:

1) оцінна – виражає емоційно забарвлену, суб'єктивну оцінку автора щодо описуваних подій;

2) естетична (поетична) – надає тексту художньої виразності, виступає способом естетичного осмислення дійсності та привертає увагу оригінальністю форми;

3) прагматична – забезпечує вплив на адресата, формуючи певну систему ціннісних орієнтирів;

4) консолідувальна (парольна) – сприяє встановленню спільного культурного простору між автором і читачем, підтверджуючи їхню належність до однієї лінгвокультурної спільноти;

5) номінативна (моделювальна) – виконує роль носія зразкової інформації, яка допомагає формувати уявлення про дійсність у вигляді моделі;

6) евфемістична – пом'якшує висловлення, даючи змогу уникнути прямих чи конфліктності у спілкуванні;

7) атрактивна – слугує засобом привернення уваги, найчастіше проявляючись у заголовках або ключових текстових елементах.

Виокремлення зразків використання прецедентних феноменів у сучасній художній літературі (у прозі та ліриці) дало змогу з'ясувати, що прецедентні одиниці та явища відіграють ключову роль, акумулюючи культурно-історичний досвід народу й відображаючи національні стереотипи

у сприйнятті реальності. Вони допомагають митцям оперативно передавати складні емоції, ідеї та оцінки подій, спираючись на вже відомі читачам образи, імена та висловлення.

У сучасному художньому дискурсі виділяємо кілька груп прецедентних феноменів за джерелами походження:

1. **Літературного походження:** алюзії на класичні твори української та світової літератури, відомих митців слова: – **Джюльетті** теж було стільки. – Але **Ромео** не був бандитом [8: 18]; Олесья поглянула: **Богдан-Ігор Антонич**, "**Пісня про незнищенність матерії**" [8: 148]; Я справді знаю вірші **Сосюри** [8: 57]; І (всім екзаменам на злість!) узяти поторсаній томик "**Емми**" **Джейн Остін** і читати-читати, раз у раз поглядаючи на море [3: 16]; Я читала, що **Джон Мільтон** пив каву, коли писав "**Втрачений рай**", а коли писав "**Повернений рай**", пив чай [3: 28]; Тоді, десь посеред львівських вуличок, цей усміхнений **Карлсон**, підозріло схожий на **індіанця**, розповів мені про відцентрову й квартальну побудови міст, із того часу я знала на одну маленьку таємницю **Всесвіту** більше [3: 37].

2. **Міфологічного походження:** звернення до табу, міфів та архетипів. Наприклад: А мені подобалася ця шалена погрома, я азартно множила **хаос**, чхала від пилу, що здіймався у променях осіннього сонця <...> [4: 9]; Про великий дім я пам'ятаю лише те, що там було тепло, та, як і тут, – **багато павуків**, що розгойдувалися на своєму павутинні, мов дітлахи на гойдалках, – щасливо й безпечно. Я знав, що **мама їх не зачепить, не порушить їхній спокій чи, боронь Боже, уб'є** [11: 10]; Щось таке заплелось у мене всередині: незрозуміла туга, нестерпна і крихка – ніби стискаєш у кулаці **тріснутий келих**, який от-от повністю розкришиться, і гострі скельця безжально увіп'ються в плоть [1: 38].

3. **Біблійного походження:** використання біблійних сюжетів,

образів і висловів-кліше: Я сміюся, бо як може бути гріхом те, що робив **Ісус** [3: 19]; Але **Діви Марії** з'явився **Ангел** і попередив, аби вона з **Ісусиком** і **Йосипом** тікала до **Єгипту**. Марія так і вчинила. Дорогою їх почали наздоганяти переслідувачі. **Марія** із сім'єю заховалася в печері, нажахано чекаючи, що вояки **Ірода** ось-ось увійдуть [11: 10]; Коли відповідаю, що це – **посвята**, яку усвідомлено прийняла, бо живу саме на перетині цього простору й цього часу, кажуть, що це така **моя аскеза**, і все наче зрозуміло. Але **аскеза** – це те, що робити важко [3: 19]; **Іуда**, – процидів рудий вирлокий "**бехех**", схоже, що вихрест, але першим повернувся і став навколійки [16: 28]; І то ж не сама. А вдвох з **блудною** невісткою [12: 15]. Аналіз цього різновиду прецедентів засвідчує апеляцію до окремого типу прецедентних феноменів, зокрема прецедентного тексту – Біблії, де поєдналися всі інші семіотичні типи: імена, ситуації, висловлення: Коли **Ірод** дізнався, що у **Віфлеємі** народився **Цар**, то через страх втратити жадану владу звелів **убити всіх діток до двох років** [11: 10].

4. **Фольклорного походження:** елементи народних пісень, дум, казок. Наприклад: **Кішка**, чи то образившись на епітет "**стара**", чи то просто вловивши імпульс, переданий **добрим чарівником**, зіскочила Зоряні з колін і всілася на підвіконні, щось виглядаючи у вікні [3: 22]; Угледівши цих пишно вбраних осіб, я вирішив, що до нас завітали персонажі з казки – **велетень і чарівна пані-гора** [11: 8]; Він не схожий на **велетня**, але коло нього так незвичайно затишно, неначе він собою може затулити всі вітри світу [3: 51]; Про сміливих **гобітів**, страшних **орків**, **світлих поводитирів і Око Саурана**. У снах мені ввижались страшні **провалля**, густі ліси, липкий туман, потворні **карлики** й **лицарі на білих конях** і в лискучих обладунках [3: 39]; Мені примарювалися **відьми** й **чарівні**

принцеси, яких потрібно було рятувати [3: 39].

5. **Суспільно-політичні (соціумні):** назви реальних подій, імена політиків чи військових, географічних об'єктів, що стали символами певних явищ, як-от: *Він сам розповідав про це сину нашої сусідки, коли вернувся до Києва* [8: 18]; **Київ** нарешті належить їй – сповна, кинувши свою погорду до ніг провінціалки [8: 98]; *Посеред Майдану, який не здається* [8: 136]; *Бо тільки-но рівень інформації в голові хоч трішечки зашкалить, на питання інструктора "Якого милого ти тут зупинилася, знака не бачила?" вона може відповісти, що лікарняний знак хулігани перевернули й розмалювали в кольори британського прапора, треба, принаймні, його рівно поставити* [3: 15]; *Її місто, останніми тижнями дуже дощове, поволі перетворювалося на майже-Венецію* [3: 21] тощо.

У сучасному художньому дискурсі виокремлюємо також, окрім зазначених груп, **ідеологічні** прецеденти, які екстраполюють на ідеологеми та суспільні стереотипи, наприклад: *Були ще Маркси й Енгельси, – озвалася бабуся. – А дівчат називали Тракторинами, Електринами та Інтернами* [8: 15]; *На конкурсі читців до дня пам'яті Леніна. І вона здобула перше місце й отримала приз – книжку віршів і новенький червоний галстук* [16: 111]; *Вони скидали на вози зброю, потім під погуки червоних командирів шикувалися лицем до столу, до кумачевого прапора і зняковілих отаманів, що стояли на почесному місці, низько опустивши голови* [16: 80]; *Досі мама казала, що вона, мама, дитбудинківська, а тато Олесі, з яким у неї було кохання ще з дитбудинку, військовий, загинув в Афганістані, навіть тіло не змогли привезти на батьківщину* [8: 19]; *Ця політінформація дівчинці була зовсім не потрібна, – суворо сказала бабуся* [8: 19].

Представлені вище різновиди прецедентних номенів розкривають

порушену проблематику мультикультурності, адже засвідчують культурні артефакти як засіб вираження універсальних когніцій, національної та колективної свідомості. Тому погоджуємося з твердженням О. Чайки, яка обирає спеціальну методологію для вивчення інтерперсональних знань з позиції культурологічного підходу: "На загальноцивілізаційному рівні важливі аспекти включають цілісність світу, демократію, збереження та діалог культур, міжкультурне співробітництво та рівноправність у взаємодії між представниками різних соціумів і культур" [15: 160].

У сучасному художньому дискурсі **артефактні номени** з онімним компонентом апелюють до відомих топонімів, ойконімів, ергонімних назв: *"Кагор" вона не любила, пила іноді – в компанії, з тією ж Лількою – сухе червоне вино* [8: 205]; *Він був у своїй чорно-білій, поторсаній, дуже стильній "арафатуці", я куталася у великий коричневий, привезений із Лондона, шарфик, у тон ковбойським чобіткам, привезеним із якогось дрібного містечка на просторах Північної Кароліни; ми привіталися й почали говорити про міста* [3: 37].

Прецедентні номени досить часто репрезентують натяк на колективний соціальний досвід, указівку на комунікативні стереотипи, пов'язані з актуалізацією повторюваних прецедентних ситуацій, імен і явищ, зокрема: *А в п'ятницю дізналася, що екзамен в інтернатурі й практичний екзамен у ДАІ відбуватимуться в один день* [3: 15]; *Два екзамени в один день – теж мені проблема, скажи, Дживс? – прошепотіла вона, зортаючись клубочком* [3: 17]; *Поведінка «два», щоденник, реміняка, нескінченні нотації – смак і запах страху. Життя – од суботи до суботи. Перечікування. Переховування* [12: 18–19].

Ситуації прецедентності можуть бути або розгорнутими, з уточнювальними атрибутами, як-от: *Ми виїхали в ліс і*

смажимо шашлики [3: 27]; *Ще якихось півгодини, і можна буде заварити наступну порцію запавної кави, кинути туди четвертинку "цвяшка" гвоздики й зовсім трішечки кардамону, обрати серед усієї своєї колекції розписаних горнят найвеселіше, висипати на широку тарілку свіжу випічку й, огорнувшись простирадлом, умоститися на шезлонгу на балконі [3: 16]; Борц і смажена ще вранці картопля – це вам не олів'є з шубою. Світло вимикалося о десятій годині, і я поринав у сон, думаючи – а ну його, цей Новий рік [12: 24]; – або містити тільки натяк на відповідну комунікативну дію з акцентом на когнітивно-прагматичному потенціалі прецедентного явища, наприклад: **Ви купаєтесь, їсте полуниці й ранні огірки, робите шкоду, пробиваєте ногу цвяхом, уперше цілуєтесь, уперше куштуєте самогонку і, на превеликий жаль, не можете так уже достовірно розказати, як саме росте помідор [12: 17]; Бюрко з документами я лишила на десерт [4: 9]; Вона вчора фен позичила, бо її перегорів [8: 11]** тощо.*

Високий ступінь прецедентності текстових феноменів – прецедентного тексту і прецедентного висловлення (власне паремії, афоризму, крилатого вислову) – спродукована на підставі семіотики, структурно-семантичної та когнітивної будови прецедентного явища.

Звернімося до відповідних інтертекстуальних фрагментів: "**Декую – по спині голекою**", – враз пригадалося Олесі (Олеся подумки показала язика мамі) почуте невідомо де – може, і від мамі, а швидше від однокласниці родом з Полісся [8: 12]; "**Власти і не встати. Тричі ха-ха**", – подумала Олеся [8: 12]; "**Кіно і німці**", – подумала Олеся [8: 14]; У нас про таких казали: **обоє – рябоє...** – відповіла бабуся [8: 15]; На прощання вона обіцяє, що **тут більше навіть ноги її не буде, присягається, що цього року нічого не садитиме взагалі, що її пенсії цілком вистачить на мішок**

картоплі й три цибулини на всю зиму, констатує, що в цій хаті ніколи нічого путнього не буде, бо вона проклята богом і людьми [12: 14]. Зауважимо: репрезентація в одиницях-прецедентах універсальних, загальнолюдських цінностей та ідеалів представлено певними маркерами міжкультурних, суспільно-політичних й інтерсоціальних сутностей, процесу аксіологічної інтеріоризації та формування цивілізаційної вертикалі цінностей в когнітивній базі – національній чи персональній.

Клішованість, засвідчена в наведених вище контекстах, одночасно засвідчує і усталеність форм мовного чи поведінкового вираження, комунікативну ситуативність, багаторазову повторюваність, і лінгвосеміотичні ознаки прецедентного висловлення, як-от: фіксацію в ментальному просторі мовних фактів, їх упізнаваність, стереотипне відтворення. Саме клішованість окреслює здатність культурного артефакту набувати статусу прецедентності, частотність уживання в дискурсі, а відтак змогу самих феноменів постійно відтворюватися у мовній і культурній практиці.

Такі науковці, як Л. Кудрявцева, Л. Дяченко, О. Дорофєєва, пов'язують феномен прецедентних висловлень із поняттям текстової редукації [7: 58–66]. Мовознавці дійшли висновку, що саме подібні мовні одиниці, які входять до складу заголовка, початкового чи завершального компонента тексту або його частин, здатні акумулювати провідну когнітивно-семантичну та експресивно-емоційну енергію першоджерела. Наприклад: – **О Матко Божа, який же він** (про Ірода та прецедентну ситуацію знищення немовлят із Біблії – Н. Ш.) **страшний [11: 10]; – Хай Господь милує, заступа й одводить...** та хай завтра... [12: 19] і т. п.

Наголошуючи на національно-культурній обумовленості прецедентних висловлень, Л. Дядечко вказує на їхню соціально-культурну

спрямованість та частотне використання із семантикою, що подекуди відрізняється від початкових значень у відомих джерелах [6: 25]. Такий підхід акцентує не лише на мовній, а й на культурній сутності прецедентних висловлень, які виступають своєрідними маркерами суспільних стереотипів, носіями колективної пам'яті, універсального культурного досвіду, усталених ментально-образних асоціацій і мають потужний комунікативно-прагматичний потенціал.

Погоджуємося з твердженням, що такі інтертекстові фрагменти виконують роль "сильних позицій" у тексті, оскільки зосереджують у собі головний сенс і прецедентність, водночас виступаючи його ключовими мультикультурними ідентифікаторами і репрезентантами міжкультурного діалогу.

Отже, мультикультурний підхід у вивченні прецедентних феноменів репрезентує знання про культурне різноманіття, а також глобальний світогляд, пов'язаний зі зростанням інтеграції світових культур, відтак засвідчує лінгвалізацію соціальної рецепції та планетарну свідомість мовної особистості – автора художнього тексту й читача.

Осмилення прецедентного номена чи явища як когнітивно-мовного феномена з позиції мультикультуралізму представляє інкультурацію певного, конкретного дискурсивного елемента художньої реальності: культурний текст у

культурному тексті. Подібний інтертекстуальний компонент, що має надіндивідуальний характер і відтворюється в обраних комунікативних ситуаціях, активізує в мовній свідомості ментальні асоціативні зв'язки з первинним текстом (прототекстом).

Висновки та перспективи дослідження.

Мультикультурний аспект явища прецедентності розкриває інтеграційно-поняттєві й естетико-культурні вектори розуміння художньої репрезентації знань про світ у глобальному вимірі, що відображено в ментальному лексиконі.

У межах художнього дискурсу задіяно глибинні механізми інтеріоризації художньої та реальної дійсності. У художньому тексті прецедентні феномени, володіючи потужним комунікативно-прагматичним потенціалом, виконують роль міжкультурного діалогу, інструмента лінгвоперсональної й інтелектуальної комунікації, що забезпечує перехресні механізми збереження й актуалізації культурної спадщини.

Клішованість як усталеність форм мовного або поведінкового вираження, комунікативна ситуативність і повторюваність феноменів як спроможність їх багаторазового відтворення в мовній і культурній практиці, а також інші лінгвосеміотичні ознаки окреслюють здатність культурного артефакту набувати статусу прецедентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович С. Фелікс Австрія: роман. Львів: Вид-во Старого Лева, 2022. 288 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
3. Гербіш Н. Теплі історії до кави. Київ: Брайт Букс, 2012. 168 с.
4. Горіха Зерня Т. Шептуха. Київ: Видавництво "Білка", 2025. 368 с.
5. Гурницька Н. Багряний колір вічності: роман. Харків: "Клуб Сімейного Дозвілля", 2022. 192 с.
6. Дядечко Л. П. Крилаті слова як об'єкт лінгвістичного опису: історія та сучасність. Київ: Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. 125 с.
7. Кудрявцева Л. О., Дяченко Л. О., Дорофєєва О. М. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. Вип. 1. С. 58–66.

8. Лис В. Країна гіркої ніжності: роман. Харків: КК "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. 368 с.
9. Меркотан Л. Й. Прецедентні тексти в системі інтертекстуальності: автореф. дис. ... канд. філол. н.: 10.02.01. Чернівці, 2016. 34 с.
10. Нікалео Н. Черешні з коньяком: роман. Харків: КК "Клуб Сімейного Дозвілля", 2017. 192 с.
11. Осійчук О. Абрикосова книгарня: роман. Київ: Наш Формат, 2021. 240 с.
12. Осока С. Нічні купання в серпні. Львів: Вид-во Старого Лева, 2022. 272 с.
13. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
14. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
15. Чайка О. І. Теорія і практика виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів: дис. д-ра пед. н.: 13.00.07 Теорія і методика виховання. / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2024. 612 с.
16. Шкляр В. Залишенець. Чорний Ворон. Харків: КК "Клуб Сімейного Дозвілля", 2011. 384 с.
17. Kolodiy A. American doctrine of multiculturalism and ehtnonational development of Ukraine. *Agora*. Vol. 6: *Ukraine and USA: co-operation in the sphere of politics, economy, culture and science*. 2008. P. 5–14.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Andrukhovych, S. (2022). *Feliks Avstriia: roman* [Felix Austria: novel]. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva. 288 p. [in Ukrainian].
2. Batsevych, F. S. (2007). *Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii* [Glossary of intercultural communication terms]. Kyiv: Dovira. 205 p. [in Ukrainian].
3. Herbish, N. (2012). *Tepli istorii do kavy* [Warm stories for coffee]. Kyiv: Brait Buks. 168 p. [in Ukrainian].
4. Horikha Zernia, T. (2025). *Sheptukha* [Whisperer]. Kyiv: Vydavnytstvo "Bilka". 368 p. [in Ukrainian].
5. Hurnytska, N. (2022). *Bahrianyi kolir vichnosti: roman* [The crimson color of eternity: novel]. Kharkiv: "Klub Simeinoho Dozvillia". 192 p. [in Ukrainian].
6. Dyadechko, L. P. (2002). *Krylati slova yak ob'yekt linhvistychnoho opysu: istoriya ta suchasnist'* [Winged words as an object of linguistic description: history and modernity]. Kyiv: Vyd-vo KNU im. T. Shevchenka, 125 p. [in Ukrainian].
7. Kudryavtseva, L. O., Dyachenko, L. O., Dorofeyeva, O. M. (2005). *Suchasni aspekty doslidzhennya mas-mediynoho dyskursu: ekspresiya – vplyv – manipulyatsiya* [Contemporary aspects of mass media discourse research: expression – persuasion – manipulation]. *Movoznavstvo*. Iss. 1. Pp. 58–66. [in Ukrainian].
8. Lys, V. (2015). *Kraina hirkoi nizhnosti: roman* [The land of bitter tenderness: novel]. Kharkiv: КК "Клуб Сімейного Дозвілля". 368 p. [in Ukrainian].
9. Merkotan, L. Y. (2016). *Pretsedentni teksty v systemi intertekstualnosti* [Precedent texts in the system of intertextuality]: abstract of PhD(c) thesis: 10.02.01. Chernivtsi. 34 p. [in Ukrainian].
10. Nikaleo, N. (2017). *Chereshni z koniakom: roman* [Cherries with cognac: novel]. Kharkiv: КК "Клуб Сімейного Дозвілля". 192 p. [in Ukrainian].
11. Osiichuk, O. (2021). *Abrykosova knyharnia: roman* [Apricot bookstore: novel]. Kyiv: Nash Format. 240 p. [in Ukrainian].
12. Osoka, S. (2022). *Nichni kupannia v serpni* [Night swimming in august]. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva. 272 p. [in Ukrainian].
13. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 716 p. [in Ukrainian].

14. *Ukrainska mova: Entsyklopediia* (2004). [Ukrainian language: Encyclopedia] / ed.by V. M. Rusanivskiy, O. O. Taranenko. Kyiv: Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana. 824 p. [in Ukrainian].
15. Chayka, O. (2024). *Teoriya i praktyka vykhovannya poli- ta mul'tykul'turnosti u maybutnikh filolohiv* [Theory and Practice of Cultivating Poly- and Multiculturalism in Future Philologists]: PhD thesis: 13.00.07 *Teoriya i metodyka vykhovannya. / Natsional'nyy universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny*. Kyiv. 612 p. [in Ukrainian].
16. Shkliar, V. (2011). *Zalyshenets. Chornyi Voron* [The Remnant. The Black Raven]. Kharkiv: KK "Klub Simeinoho Dozvillia". 384 p. [in Ukrainian].
17. Kolodiy, A. (2008). American doctrine of multiculturalism and ehtnonational development of Ukraine. *Agora*. Vol. 6: *Ukraine and USA: co-operation in the sphere of politics, economy, culture and science*. Pp. 5–14. [in English].

Дата надходження статті: 04.02.2026

Дата прийняття статті: 18.02.2026

Опубліковано: 27.02.2026